

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 йилдан нашр этилади
Йилда 6 марта чиқади

2-2018
апрель

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Х.МУХАММЕДОВА

Викториан инглиз адабиётида аёл тақдирининг акс эттирилиш..... 73

ТИЛШУНОСЛИК**К.КАРИМОВ**

Маданиятлараро мулоқот ва таржима муаммолари..... 76

У.НОСИРОВА

Поэтик нутқнинг прагматик хусусиятлари 80

Н.АХМАДЖОНОВ

Фразеологизмлар немис халқи миллий маданиятининг кўзгусидир 83

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ**Т.ЭГАМБЕРДИЕВА, Д.ОХУНОВА**

Талабалар онгида моддий ва маънавий ҳаёт уйғунлигини шакллантириш асослари 86

ИЛМИЙ АХБОРОТ**А.ЎРИНОВ, Ф.ФОЗИЛОВА**

Коеффициенти узилишга эга бўлган оддий дифференциал тенглама учун умумлашган спектрал масала 89

Ш.КАРИМОВ, Л.РАХИМОВА

Векуа-Эрдей-Лоундес типдаги янги алмаштириш операторларни қуришнинг бир усули ҳақида..... 92

Х.ШОДМОНОВ, Ш.АКРАМОВ

Қанд лавлаги – қимматбаҳо техник экин..... 94

А.ҚАМБАРОВ, А.НУРМУҲАММАДЖОНОВ

Шайх Акбар (Улуғ Шайх)нинг диний-фалсафий меросига бир назар 97

У.НАЗИРОВ

Бадий маданият: мазмун-моҳияти, структура ва функциялари..... 100

А.КОСИМОВ

XX аср ўзбек ва рус адабиётида тинчлик ва инсон тушунчаси (талқини ва тадқиқотлари)..... 102

Д.ХУСЕНОВА

Лев Толстойнинг “Иқдорнома”сида шарқона қарашлар ҳамоҳанглиги 105

А.МАМАТОВ, Р.АХРОРОВА

Концептнинг тоифалари..... 108

К.ХОДЖАХАНОВА

Мактаб ўқувчиларида натурадан расм ишлашга ўргатишнинг дидактик имкониятлари..... 110

Б.ҚУРБОНОВА

Ўқувчи ёшларнинг маънавий дунёқарашини тасвирий санъат орқали тарбиялаш омиллари..... 113

Н.МЕРГАНОВА

Хорижий тил дарсларида ноанъанавий методлардан фойдаланишнинг ўзига хос аҳамияти..... 115

Э.ДЖАББАРОВА

Модуляр таълим инновацион таълим сифатида 118

И.ЮЛДАШЕВ, И.ПЎЛАТОВ

Ўзлуксиз таълим жараёнида тасвирий санъат дарсларида замонавий педагогик технологиялардан фойдаланиш усуллари 121

АДАБИЙ ТАҚВИМ

Ибратли ҳаёт йўли..... 124

ТАҚРИЗ. БИБЛИОГРАФИЯ

Библиография..... 127

ХОРИЖИЙ ТИЛ ДАРСЛАРИДА НОАНЪАНАВИЙ МЕТОДЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ЎЗИГА ХОС АҲАМИЯТИ

Н.Мерганова

Аннотация

Ушбу мақолада чет тили дарсларида ноанъанавий методлардан фойдаланишнинг ўзига хос аҳамияти кўрсатиб ўтилган.

Аннотация

В статье речь идёт об особом значении использования нетрадиционных методов обучения на уроках иностранного языка.

Annotation

The article deals with the importance of non-traditional methods usage in the foreign language lessons.

Таянч сўз ва иборалар: *ижодкорлик, мулоқот кўникмаси, мулоқот компоненти, фикрларни чет тилида баён этиш, фикр алмашиш.*

Ключевые слова и выражения: *креативность, коммуникации, навык общения, выражение мыслей на иностранном языке, обмен мнениями.*

Keywords and expressions: *creativity, communication skills, communication component, expression opinions in foreign language.*

Ўзбекистон Республикасининг мустақиллик йилларида қабул қилинган таълим концепциясига асосан чет тили дарсларида ноанъанавий методлардан ўринли фойдаланиш таълим тизимининг долзарб масалаларидан бири экани таъкидланган. Зеро, хорижий тилга бўлган эътиборнинг кучайиши биз ўқитувчилардан чет тили дарсларида янги инновацион педагогик изланишга йўналтирилган усул ва услубиятдан фойдаланишни тақозо этмоқда.

Хорижий тил дарсларида ноанъанавий методлар талабаларни фаоллаштирувчи, тилга бўлган қизиқишини кучайтирувчи, энг асосийси, тилни онгли равишда эгаллашни ўргатувчи асосий омил эканини ўқирмоқчимиз. Бунинг моҳияти шундаки, бундай дарсларда дарсни ташкиллаш жараёни ўқитувчи ва ўқувчи томонидан биргаликда олиб борилади. Шунингдек, ноанъанавий усуллар асосида ташкил этилган дарсларда ўқувчи нафақат ақлан, балки руҳан, жисмонан ҳаракатга келиб, дунёвий онги, идроки такомиллашади.

Бу усуллар ҳақида шуни айтиш мумкинки, грамматик таржима методидан фарқли равишда ноанъанавий методларга асосланган дарс талабаларда мулоқот кўникмасини ривожлантиришга қаратилган бўлиб, мавзулар кундалик ҳаётимиздан олинган бўлади. Албатта, мавзунини танлашда талабаларнинг билим

даражаси, ёши, уларнинг қизиқиши ва улар учун муҳим мавзу бўлишига эътибор қаратилади. Масалан, германистика йўналиши 2-курс талабаларига “Хорижда билим олиш”, “Китоб ярмаркасида”, “Ижара уйлари”, “Талабалик гувоҳномаси”, “Оммавий ахборот воситалари” каби мавзуларни 1-семестр давомида ўтилади. Олиб борилган тажрибаларимиздан шуни айтишимиз мумкинки, бу мавзуларга талабалар катта қизиқиш билан қарайдилар ва натижада дарсдан ташқари вақтларда бу мавзунини бошқа талабаларга ҳам чет тилида эркин сўзлаб беришга эришадилар. Чунки, бундай мавзулар уларнинг кундалик ҳаётида учрайди ва улар учун айтиш пайтда ҳам қизиқарли, ҳам муҳим саналади. Тилни эгаллашда аниқлик, ҳар кун кўз ўнгимизда бўлган берадиган воқеа-ҳодисаларга таяниш, кўргазмалар материаллардан мақсадли фойдаланиш ўз аҳамиятига эга.

Ноанъанавий дарснинг турли хил методларини тажриба, назорат ўтказишда кузатишимиз мумкин. Қуйида диққатни энг кўп қўлланиладиган усулларга қаратамиз:

1. Баҳс-мунозара методи. Бунда талабалар аввало ўзаро фикр алмашадилар, кейин эса ўзларининг берилган мавзуга оид фикр-мулоҳазалари, тасаввурлари ва режалари ҳақида сўзлаб

Н.Мерганова – ФарДУ немис ва француз тиллари кафедраси ўқитувчиси.

берадилар. Шунингдек, улар ўз фикрларини қанчалик аниқ, тўғри эканлигини мисоллар ёрдамида асослаб беришлари керак ва шу тарзда мавзу бўйича гуруҳда баҳс-мунозара пайдо бўлиши лозим. Ушбу методнинг аҳамиятли жиҳати талабалар чет тилида баҳс-мунозара олиб боришни ўрганадилар, бунда, албатта, баҳслашиш учун махсус сўзлар ўқитувчи томонидан олдиндан берилиши ва бу нутқ воситаларини талабалар ёд олишлари шарт. Акс ҳолда баҳслашишга киришиб кетган талабалар ўз она тилларида ҳам сўзлай бошлайдилар.

2. Манфий-мусбат методи. Ушбу метод ҳам баҳс-мунозара методининг бир тури бўлиб, бунда берилган мавзуга икки хил ёндашув кузатилади. Яъни гуруҳ иккига бўлиниб, биринчи гуруҳ бирон-бир масаланинг салбий томони ҳақида сўзласа, иккинчи гуруҳ эса бу масалага ижобий ёндашиши керак бўлади. Аввало ҳар икки гуруҳ ҳам ўз фикрларини аниқ далиллар асосида исботлаши лозим. Бироқ дарс охирида икки гуруҳнинг фикрлари жамланиб, якуний қарорга келиниши шарт. Бу қарорнинг қабул қилинишида ҳар бир фикр эгасининг фикри қўллаб-қувватланади.

3. Ролли ўйинлар. Ролли ўйинлар чет тилни ўрганувчиларда мулоқот компонентларини фаоллаштиради. Ролли ўйинлар талабаларда самарали мулоқот компетенциясини шакллантирувчи муҳим методлардан биридир [2.184].

Ноанъанавий дарс талабаларнинг билим даражасига, қизиқишларига мос келиши, уларнинг мустақил фикрлаш қобилиятини ривожлантириши, муаммоларни ечишга, бирон- бир қарорни қабул қилишга ўрганиш ва уларни амалиётда қўллай олиш кабиларни қамраб олади.

Мисол учун, чет тиллар факультети немис тили йўналиши 16.57-гуруҳ талабаларига “Пластик карта” мавзусини ўтганимизда, талабалар ўзларига нима учун ушбу мавзу мен учун муҳим, қачон бу мавзуга оид сўзлардан фойдаланаман, каби саволларни ўзларига бериб жавоб топишлари вазифа қилиб берилди. Бундай саволларни биз ўйин ёрдамида ҳам ташкил этдик. Талабалар қарама-қарши туришиб, бир-бирлари билан ўтилган мавзу бўйича маълумотларини, фикрларини савол-жавоб тариқасида алмашдилар. Бу эса уларни

мавзуга бўлган қизиқишларини янада оширишга хизмат қилди.

Бундай дарс турида талаба масъулияти янада юқори бўлади, улар гуруҳларда ишлашади, бу эса уларни бирдамликка чақиради, биргаликда режалар тузадилар, ҳатто дарс жараёнини режалаштиришда ўз фикрларини билдирадилар, муаммоларни биргаликда ҳал этадилар. Буларнинг барчаси эса уларда ижодкорлик ва мустақил фикрга эга бўлишни, чет тилига бўлган иштиёқни кучайтиради десак адашмаган бўламиз.

Ўтказилган таҳлил ва тажрибаларимиздан шу маълум бўлдики, аввало мавзуларни танлашда педагогик жиҳатдан мазмунга бой, шу билан бирга ўрганилаётан мамлакат анъана ва одатларини ҳам акс эттирадиган бўлишига эътибор қаратилиши мақсадга мувофиқдир.

Шуни таъкидлаш лозимки, германистика йўналиши талабаларига ҳозирги замон долзарб муаммоларини ўз ичига олган Ўзбекистон ва Германия учун айти пайтда муҳим бўлган мавзуларни танлашимиз керак.

Ноанъанавий дарсда қўлланиладиган технология ва материаллар ҳақида тўхталсак, бу дарс турида қўлланиладиган расмлар ўқувчиларнинг фантазиясини оширишга, мавзунини тақдим эта олиш кўникмасини ривожлантиришга ҳисса қўшади. Мавзуга киришда ассоциограммадан фойдаланиш жуда қўл келади. Талабалар кичик гуруҳларда ишлайдилар, улар янги мавзу ҳақидаги бор билимларини ўқитувчи томонидан берилган қоғозга сўзлар, турли хил расмлар, белгилар, фикрлар тушириш орқали намоён этадилар ва, албатта, натижа доскада тақдим этилиши лозим.

Шунингдек, дарснинг барча шаклларида, яъни якка тартибда, жуфтликда, гуруҳда ва омма билан ишлаш кабилардан фойдаланиш аҳамиятга моликдир. Шунинг учун ўқитувчи дарсни режалаштираётганда, дарс шаклларида ҳам эътибор қаратиши шарт. Жуфтликда ишлаш учун саволлар ёзилган кичик карточкалар, мос келувчи гаплар ёрдамида ҳамроҳини топиш кабилардан фойдаланса бўлади. Саволлар карточкаси талабаларни ҳамжиҳатликда ишлашга, маълумотларнинг алмашишга, ўзаро дўстона муносабатлар

ўрнатилишига хизмат қилади. Тарқатма материаллар, машқлар эса мавзунини мустаҳкамловчи муҳим воситалардир [3.31].

Бироқ, бундай дарс тури асосан мулоқотни шакклантиришни ўз олдига мақсад қилиб қўяди ва ўқитувчи талабаларга ҳар бир мавзуга оид нутқ бирикмаларини олдиндан бериши, талабалар эса бу бирикмаларни ёд олиши, шунингдек оғзаки нутқда албатта қўллаш олиши керакдир. Акс ҳолда баҳс-мунозара ёки ўзаро суҳбатлар давомида талабалар она тилида кўпроқ сўзлашлари кузатилади. Шунинг учун баҳслашганда, савдолашганда ёки илтимос, ёрдам қўлини чўзиш каби ифодаларни талабалар чет тилида айта олишлари учун махсус нутқий бирикмалар ўргатилади. Аммо гуруҳда ишлаш, баҳс-мунозаралар олиб боришда барча талабалар ҳам бирдек фаол иштирок этмайдилар, сабаби ўз-ўзидан маълумки, талабаларнинг тил билиш даражалари ҳамиша ҳам бир хил бўлавермайди, баъзилар фикрларини чет тилида баён этишга қийналадилар ва натижада ўз она тилида баён этишга мажбур бўладилар. Бундай ҳолларда ўқитувчи сергак бўлиши, баҳсга қўшилмаётган, ёки ўз она тилида сўзлаётган талаба ёнига келиб, унга ёрдам бериши керак. Фикрларни баён қилишда оддий сўзлардан фойдаланишни унга ўқитириши, муҳими, бу талабанинг чет тилида сўзлаш қобилияти мавжуд эканлигини унга англатиши лозим.

Ноанъанавий дарснинг мақсади ҳам талаба нафақат дарс давомида, балки кундалик ҳаётида ҳам чет тилида мулоқот қилишини таъминлашдир. Аввалги анъанавий дарс туридан фарқли равишда, бу дарсда талаба нафақат маълумотларни

қабул қилувчи шахс, балки ўқув жараёнининг фаол иштирокчисига айланиши, хорижий тилни ўрганишда ижодкорликка таяниши, асосийси, аниқ мақсад сари интилаётганлигини ўзи англаб етган ҳолда, тилни қаерда, қачон керак бўлишини англаган ҳолда ўрганиши талаб этилади. Ноанъанавий дарсни олиб бораётган ўқитувчи энди дарс жараёнини марказида турмайди, у фақат талабаларга ёрдамчи, маслаҳатчи ва жараённи кузатиб, бошқариб турувчи шахсга айланади.

Ноанъанавий чет тили дарсини олиб боришда қуйидаги тавсияларни эътиборингизга ҳавола этамиз:

- талабаларнинг билим даражаси қисман бўлса-да, бир хил бўлиши керак;

- ўқитувчи талабага янги билимларни беришда албатта уларнинг шу кунга қадар эгаллаган билим ва тажрибаларига таяниши;

- уларнинг дунёқарашига, характериға эътибор бериши, оилавий аҳволи, миллий маданиятини ҳисобга олиши;

- мавзулар ҳам юқорида айтиб ўтилган мезонларга асосланиши, тили ўрганилаётган мамлакатда айни вақтда долзарб муаммоларни ифодалаши ва у талабаларга қизиқарли бўлиши алоҳида аҳамият касб этади.

Хулоса сифатида шуни айтиш мумкинки, хорижий тил дарсларида ноанъанавий методлардан фойдаланиш ўқувчи ва талабаларда мустақил фикрлай олиш, мавзуга бўлган муносабатини чет тилда эркин ифодалай олиш имконини беради, дарсдан ташқари вазиятларда ҳам маълум бир мавзу бўйича чет тилда мулоқотга кириша олишни таъминлайди.

Адабиётлар:

1. Ярашева Б. Замонавий дарс ва унга бўлган педагогик-услубий талаблар. Ўқув-услубий қўлланма. –Т., 2015.
2. Нойнер Герд., Хунсфелд Х. Чет тили ўқитиш методикаси. – Берлин.: Лангеншайдт, 1993.
3. Leonardo Projekt. Handlungsorientierter Fremdsprachenunterricht. Didaktisches Konzept – Берлин.: Хюбер, 2000.

(Тақризчи: Т.Эгамбердиева, педагогика фанлари доктори, профессор).